EUROPEAN ROMA MEDIA NETWORK

SPECIAL EDITION 03 · SRPSKO IZDANJE · LATINICA

KULTURA · JEZIK · SEĆANJE

# Ako mi ne sačuvamo svoje priče, ko će?

**Romski jezik, sećanje i glas budućih generacija**

Srpski · latinica · 6 poglavlja

**AUTOR I ISTRAŽIVAČ**

Antonije Alijević

**IZDAVAČ**

ROMA VOICE · European Roma Media Network

**DATUM PRIPREME**

17. oktobar 2026.

## Uvod

Phrala thaj phenja, braćo i sestre, zamislimo jedno dete koje pita: „Kako je živela moja baka? Kojim rečima je moj deda govorio o svom detinjstvu? Šta je našoj porodici bilo važno?“ Ako niko nije pitao, zapisao ili preneo priču, odgovor može ostati samo: „Ne znamo.“

Zato danas ne govorimo samo o prošlosti. Govorimo o onome što možemo da uradimo sada. O razgovoru koji odlažemo, reči koju više ne izgovaramo i uspomeni koju neko još nosi, ali je nikada nije ispričao. Naš glas ne počinje tek kada otvorimo profil na društvenoj mreži. Počinje kada nekoga saslušamo.

## Naš glas počinje kod kuće

Čuvanje romskog identiteta ne mora da počne velikim projektom. Može da počne pitanjem za kuhinjskim stolom: „Ispričaj mi nešto što ne želim da zaboravim.“ Jedna priča neće predstaviti sve Rome, ali može sačuvati iskustvo jednog čoveka. I to iskustvo ima vrednost.

Ovaj tekst je poziv na razgovor i praktičan predlog za porodično beleženje uspomena. Nije pregled celokupne romske istorije niti tvrdnja da svi Romi imaju isti život, običaje ili mišljenje. Naša različitost treba da bude vidljiva u pričama koje prenosimo.

Pitanje za publiku: Čiji glas iz svoje porodice želiš da sačuvaš, a još ga nisi pitao da ti ispriča svoju priču?

### IZVORI I POTKREPLJENJE · POGLAVLJE 01

UNESCO prepoznaje usmena predanja i jezik kao prenosioce kulturnog nasleđa.

• UNESCO · Oral traditions and expressions ↗

## Slušaj starije, ali ostavi prostor svakome

Kada slušamo starije, ne tražimo samo datume. Pitamo kako su doživeli svoj život: čega su se radovali, šta im je bilo teško, od koga su učili i šta bi želeli da mladi razumeju. Ponekad je najvažniji detalj upravo ono što nama izgleda obično: posao, komšiluk, školski dan, porodični obrok ili pesma.

Poštovanje počinje načinom na koji pitamo. Ne prekidaj da bi pokazao šta već znaš. Ne stavljaj odgovor u tuđa usta. Umesto „Tada je sigurno bilo ovako“, reci: „Kako ti to pamtiš?“ Ako neko ne želi da govori, prihvati to. Čovek ima pravo i na tišinu.

Starost sama po sebi ne znači da se neko svega tačno seća. Dvoje ljudi isti događaj mogu pamtiti drugačije. Njihove razlike treba zabeležiti, a ne silom pretvoriti u jednu priču. Takođe, važne su priče žena, mladih i ljudi koji se retko javno čuju. Niko ne treba da govori u ime svih.

Za prvi razgovor dovoljna su četiri pitanja: Gde si odrastao? Koji trenutak posebno pamtiš? Ko te je nečemu važnom naučio? Šta bi želeo da preneseš deci? Pusti sagovornika da izabere kuda razgovor ide.

Završetak razgovora može biti jednostavan: „Da li sam te dobro razumeo? Ima li nešto što želiš da ispravim ili da ne objavim?“ Slušanje je odnos poverenja, a ne skupljanje tuđih rečenica za što više pregleda.

### IZVORI I POTKREPLJENJE · POGLAVLJE 02

Smernice OHA preporučuju otvorena pitanja i uključivanje različitih glasova.

• Oral History Association · Best Practices ↗

## Naš jezik živi kada ga koristimo

Jezik ne čuvamo samo tako što kažemo da ga volimo. Čuvamo ga kada njime razgovaramo, pitamo, objašnjavamo i pričamo deci. Ne mora svaka rečenica biti savršena da bi razgovor počeo. Važno je da učenje bude moguće bez podsmeha.

Romski govor nije isti u svakoj porodici i sredini. Zato kada prikupljamo reči, uz reč zapišimo ko je koristi, gde ju je naučio i šta njemu znači. Drugačiji izraz nije razlog da nekoga odmah proglasimo manje Romom. Može biti prilika da upoznamo drugi govor.

Napravimo malu porodičnu zbirku: jednu reč, njeno značenje, jednu rečenicu u kojoj se koristi i, uz pristanak govornika, kratak snimak izgovora. Ako značenje nije jasno, napišimo da ga tek proveravamo. Ne izmišljajmo drevno poreklo reči samo zato što zvuči zanimljivo.

Dete koje ne govori romski ne treba posramiti. Treba mu otvoriti vrata. Možemo početi pozdravom, nazivima predmeta u kući ili kratkom pričom. Znanje jezika može rasti kroz bliskost i strpljenje. Čuvanje identiteta ne treba pretvarati u takmičenje ko vredi više.

Pitanje za publiku: Koju reč iz svog doma želiš da preneseš dalje? Napiši i njeno značenje, a ako želiš i kraj ili govor u kojem je koristiš.

**IZVORI I POTKREPLJENJE · POGLAVLJE 03**

Savet Evrope nudi programe romskog jezika za različite nivoe znanja; drugi izvor opisuje dijalekatsku raznovrsnost.

- Council of Europe · Romani language in education ↗
- Council of Europe · Romani dialects and inclusive education ↗

## Uspomena, tvrdnja i dokaz nisu isto

Ako želimo da se naš glas poštuje, treba pažljivo da kažemo šta znamo i odakle to znamo. Rečenica „Moj deda mi je pričao“ jeste podatak o porodičnom predanju. Sama po sebi nije potvrda da se svaki detalj dogodio baš tako.

Razlikujmo tri stvari. Lično sećanje: „Ja pamtim da se to dogodilo.“ Preneta priča: „To sam čuo od drugih.“ Dokumentovani podatak: „O tome postoji zapis koji možemo pogledati.“ Ove vrste izvora mogu se dopunjavati, ali ih ne treba predstavljati kao istu stvar.

Uz razgovor zabeležimo ime ili dogovoreni pseudonim, datum razgovora, mesto na koje se priča odnosi i ko je snimao. Ako sagovornik nije siguran u godinu, sačuvajmo tu nesigurnost. „Otprilike“ je poštenije od izmišljenog tačnog datuma.

Fotografija može pomoći, ali i ona traži pitanja: ko je na njoj, kada je nastala i ko to potvrđuje? Opis fotografije ne treba popunjavati nagađanjem. Ni dokument ne tumačimo bez konteksta: proverimo autora, vreme, svrhu i da li postoje drugi izvori.

Posebno pažljivo postupajmo sa optužbama protiv drugih ljudi. Tuđe sećanje na sukob ne pretvarajmo automatski u javno utvrđenu činjenicu. Kada nešto nije provereno, to jasno napišimo. Ako pogrešimo, objavimo ispravku. Pouzdanost se gradi i načinom na koji popravljamo greške.

**IZVORI I POTKREPLJENJE · POGLAVLJE 04**

OHA objašnjava da se sećanja oblikuju promenljivim ličnim i društvenim kontekstom.

- Oral History Association · Core Principles ↗

## Od porodične priče do odgovorne objave

Pre snimanja objasni šta želiš da uradiš: da li je snimak samo za porodicu, za web-stranicu ili za društvene mreže? Dogovor za jedno ne podrazumeva dozvolu za sve. Pitaj i kako osoba želi da bude potpisana. Ovo su urednička pravila poverenja, a ne zamena za proveru primenljivih propisa kada je ona potrebna.

Ne mora sve što čujemo biti javno. Kućna adresa, privatni dokumenti i detalji o drugim osobama često nisu potrebni da bi priča bila razumljiva. Kod dece postupajmo posebno obazrivo i stavimo njihovu privatnost ispred potrebe za objavom.

Sačuvaj originalni snimak i radnu kopiju. Belešku drži uz snimak: ko govori, kada je razgovor vođen i šta je dogovoreno za korišćenje. Napravi i drugu kopiju na odvojenom mestu. Objavljena verzija može biti kraća, ali ne sme promeniti smisao izgovorenog.

Na web-stranici ostavi prostor za celu priču i njen kontekst. Kratka objava na TikToku ili Facebooku može biti poziv da se pročita više. Ako citiraš sagovornika, jasno odvoji njegove reči od svog komentara. Ako prevodiš, označi prevod i proveri da poruka ostane ista.

ROMA VOICE ovim tekstom poziva na učešće: predložite temu, podelite reč ili uspomenu koju želite javno da prenesete. Slanje predloga ne znači automatsku objavu. Pre javnog korišćenja treba dogovoriti sadržaj, potpis i način predstavljanja.

### IZVORI I POTKREPLJENJE · POGLAVLJE 05

OHA preporučuje dokumentovan pristanak, dogovor o korišćenju i očuvanje originalnog snimka.

- Oral History Association · Best Practices ↗
- Oral History Association · Archiving Oral History ↗

## Šta ostavljamo sledećoj generaciji?

Ne moramo čekati da neko drugi započne. Tokom jedne nedelje možemo napraviti mali, ostvariv korak: pitati jednu osobu da razgovara, zapisati jednu priču, sačuvati jednu reč i opisati jednu porodičnu fotografiju. Važnija je pažnja nego količina.

Naš zajednički glas ne zahteva da svi mislimo isto. Potrebno je da postoji prostor u kojem se čujemo i odgovorno prenosimo ono što smo saznali. Različita mesta, jezici i životna iskustva mogu biti deo zajednice bez brisanja razlika.

Četiri pitanja za kraj

1. Ko odlučuje kako će naša priča biti ispričana i da li je osoba čiju priču prenosimo imala svoj glas?

2. Šta smo naučili o slušanju, jeziku i razlici između uspomene i proverene tvrdnje?

3. Šta možemo podeliti sa drugima, uz saglasnost i dovoljno konteksta?

4. Kako dalje istražujemo: koga još možemo pitati, koje izvore uporediti i šta treba ispraviti?

Na kraju ovog razgovora ne moramo svi misliti isto. Važno je da slušamo pažljivo, razmišljamo samostalno, poštujemo različita iskustva i tvrdnje potkrepljujemo proverljivim izvorima. To je vrednost koju ROMA VOICE želi da podeli: znanje koje svako može da proveri, a ne istinu koju neko mora da prihvati bez pitanja.

Naše priče zaslužuju da budu sačuvane. Naši sagovornici zaslužuju poštovanje. Naša deca zaslužuju priliku da pitaju i da saznaju.

### IZVORI I POTKREPLJENJE · POGLAVLJE 06

UNESCO obrađuje prenošenje usmenog nasleđa; naš predlog nedeljne aktivnosti je autorski izbor.

- UNESCO · Oral traditions and expressions ↗

## Šta smo naučili i kako nastavljamo da istražujemo?

Glavna poruka ove teme jeste da očuvanje priča počinje pažljivim slušanjem, a odgovorno prenošenje traži pristanak, kontekst i proveru. Jedno porodično iskustvo ne predstavlja sve Rome.

• Jezik i priče možemo prenositi kroz svakodnevni razgovor, bez posramljivanja onih koji tek uče.

• Sećanje, preneta priča i dokumentovana tvrdnja moraju ostati jasno razlikovani.

• Sagovornik treba da zna gde će se njegova priča koristiti i šta je dogovoreno za javnu objavu.

• Čuvamo originalni snimak i beleške; nepoznate datume i imena ne dopunjavamo nagađanjem.

• Predloženi početni korak je jedan razgovor, jedna reč i jedna opisana fotografija. To je praktičan predlog, a ne obavezno pravilo.

Dalje istraživanje znači upoređivanje svedočanstava, fotografija i zapisa, uz beleženje nesigurnosti i ispravki. Izvori mogu biti na drugim jezicima. Nijedan navedeni vodič sam po sebi ne dokazuje događaj iz nečije porodice.